

Juan Mari Lekuonaren ibilbidea

Mirari GARCIA

1.- Atarikoa

2002ko apirilaren 15etik 18ra bitartean, "Juan Mari Lekuona, kezkaeren antropologoa" titulupean, Juan Mari Lekuonaren omenezko jardunaldi batzuk antolatu zituen Koldo Mitxelena Kulturuneak. Lehen bi egunetan Patxi Ezkiaga eta Anjel Lertxundi luze eta sakon mintzatu ziren Oiartzungo poetaren lanari buruz; azken egunean A.Valverdek, Juan Mariren poematan oinarriturik, kontzertu hunkigarria eskaini zuen. Hirugarrenean, berriz, "zutaz oroitzean" lelopean eta José Luis Padrón gidari genuela, Pello Otxoteko, Alain López de Lacalle eta ni neu ausartu ginen mahai-inguru baten aitzakiapean Lekuonari buruzko geure hausnarketa apala egitera. Benetan aberasgarria eta eskertzekoa izan zen Juan Mari Lekuonak gurekin mahai-inguruan egoteko eskaria onartu izana. Egun haren ildotik, han esandakoak eta aipatu poeta handiari buruzko gure ikuspuntua papereratzeko eskaerari erantzutera datoz hurrengo orriok.

Eta guztiok jakin badakigun arren Lekuona euskal literaturan, oro har, bide luzea eta aberatsa egindako artista eta urte luzez herri eta ahozko literatura-ikertzaile eta irakasle izandako gizona dugula, ibilbide honetako lehen urratsak ematen hasteko bidezkoa deritzot aitoren txiki bat egiteari: nik neuk, -eta gainerako mahaikideek ere bai, halaxe onartu baitzuten-, Juan Mariren lana Xabier Leteren eta Lurdes Iriondoren eta Imanolen kantuen bidez ezagutu genuen aurrena, abesti haietako hitzak (nik neuk behintzat) Lekuonarenak zirenik jakin gabe; gure "ahozko tradizioa" kontuan hartzen badugu, *Errota zar maitea* eta *Eskutxoek jo dute* kantak entzun eta ikasi baikenituen poemak irakurtzen hasi aurretik. Urte mordoxka igaro

zen, beraz, 90. hamarkadan *Mimodramak eta ikonoak* lanak edukitako oihartzun handiaren ondoren, Lekuonaren lana irakurri eta lerroz gozatu arte.

Hortaz, entzundakoak entzun eta irakurritakoak irakurrita, gehiegitxo luzatu gabe, poeta honen lanaren nondik norakoetan sartzeko garaia dela uste dut.

Argi gera bedi, hasi aurretik, hurrengo lerrook azterketa xumea eta azalekoa nahi dutela izan. Ez baikenuke ez astirik ez eta gaitasunik ere, segur aski, euskal poesiaren historian zedarrri eta ikono handia den Lekuonaren ibilbideari buruzko azterketa sakona eta zorrotza egiteko. Bihoa hemendik nire esker ona lehenik eta behin Juan Mariri, egun hartan gure ondoan esertzeko ausardia izan zuelako eta jardunaldi interesgarri haiek antolatu zituztenei ondoren.

Zarautzen, 2002ko abuztuan

2.- Ibilbidea

Ibilbidea urratsez urrats egiten omen eta Lekuonaren orain arteko ibilbidea honako 4 poema-liburu jarraikorretan gauzatutako urrats handi eta desberdinez osaturik dagoela esan genezake:

- *Mindura gaur* (1966)
- *Muga beroak* (1973)
- *Ilargiaren eskolan* (1979)
- *Mimodramak eta ikonoak* (1991)

Liburu bakoitza bakarra eta desberdina, hau da, mugarrria dela esan dugun arren, badaude, oro har, lanaren adierazgarri izan daitezkeen zenbait ezaugarri, besteak beste:

- 1.- **Bakartasuna:** Juan Mari Lekuona inolako idazle-taldetan sartu ez den poeta izan da, bere ibilbidea inolako plataformarik gabe egin duena.
- 2.- **Iraute luzekoa:** poesigintzarako zaletasuna oso txikitatik datorkionez, luzea da zaletasun honi eskaini denbora-tartea; lehen poemak 50. hamarkadakoak direla kontuan hartzen badugu, 40 urteko ibilbidea egin duela ikus liteke.

- 3.– **Geldotasuna:** arestian alpatu bezala 40 urteko ibilbidea osatu duen poeta honek 4 poema-liburu argitaratu ditu epe horretan. Juan Mariren poemak ez dira pentsamendu, sentimentu edo irudi baten bat-bateko emaitza; luze eta sakon hausnartu eta landutakoak dira, hortik liburu batetik besterako urte-tarte handia. Etengabeko ikertze prozesu baten emaitza dira poemak eta ikerketa-lan horretan bi maisu handi izan dituela aitortuko digu: J. M. Barandiaran eta J. Oteiza. Barandiaranengandik ikerketa antropologikoa eta gizonen ikuspegi aberatsa jasoko du; Oteizarengandik, berriz, existentziako inbestigazio estetikoa, ikerketa hori molde eta egituretan egin beharra (aurrerago alpatuko dugu Lekuonak egiturari ematen dion garrantzia), beti ere, ordea, euskal sustrato eta intrahistoriaz.
- 4.– **Eboluzioa:** Ikerketa prozesu hau eboluzio bukaezina bilakatuko da Juan Marirengan, bere olerkien estilo eta gaietan nabarmen geratuz; liburu berriak zahar utziko du aurrekoa, eboluzioa 'liburuka' sumatu daitekeelarik; berak 'krisi' hitza erabiliko du liburu batetik besterako jauziaz mintzatzerakoan.
- 5.– **Handitasuna:** ikerketa eta bilaketa horrekin loturik, handitasuna duten poema-proiektuak, estetikoki handiak direnak, izango ditu gogoko, pazientzia eta lan luzearen ondorio direnak, beti ere ardura metafisiko baten oinetara daudenak.
- 6.– **Eserientzia:** poemen hazia esperientzia bat izango da; poema, ordea, ez da esperientzia horren bat-bateko ordaina izango, a *posteriori*, urteen distantziarekin landutakoa baizik.
- 7.– **Mina:** mina darie Juan Mariren poemel, min sakona, barrenekoa, bizitako esperientzia sozial (pobrezia, heriotza,...) eta politikoei (euskararen arazoa, arazo nazionala...) eragindakoa.
- 8.– **Erromantizismotik sinbolismora:** erromantizismoaren eraginpean izango dira bere poemak (lehenengoak batik bat), ondoren sinbolismorantz (inpresionismorantz, surrealismorantz...) ihes egingo duelarik.
- 9.– **Gizakia:** bere poemetako gune nagusia eta olerki guztiei osotasuna emango dien gaia GIZA EXISTENTZIA izango da, liburu guztiak liburu bakar bezala har daitezkeelarik. "ZER DA GIZONA?" izango da erantzun nahi izango duen galdera funtsezkoa.

10.– **Espirala:** giza existentziaren misterioa argitu nahi horretan gero eta maila sakonagora sartzen da Juan Mari bere poemetan, espiral prozesu baten bidez; hau da, beti ere gai eta arazo berdinetera itzuliz baino gero eta konplexutasun eta sakontasun handiagorantz joz.

Hamar ezaugarri hauek azaletik aipatu ostean, poema-liburu bakoitzaren azterketa egitera joko dugu.

2.1.- Mindura gaur (1966)

Hamar urte luzez (1956-1966) isilean egon ondoren "lehenengo liburua" argitaratu zuen Juan Marik. Honen aurretik, ikasle urteetan idatziriko (1950-1956) poemak bildu izango ditu. Donostiako Añorga auzoko parrokiako laguntzaile izan zen garaiko jendarteko bizitzak beste zereginetara eramango du eta Erromara (tesia bukatzera eta poema-liburu bat idaztera) joan arte ez da konturatuko parrokiako gogoeta horiek poesiarako gai onak izan daitezkeenik.

Horrela, tesia amaitzen ari zela, "Agora" saria jarri zuten Donostian olerkarietzat eta harako prestatuko du poema-liburua. Arestiren *Harri eta herri-ri* esker ibilbide poetikoa zabalduko zailo, mamia-aren aldetik parrokiako gogoetak poesiarako onak izan daitezkeela ikusiko baitu. Formaren aldetik, berriz, ordu arteko estrofismo markatuegia hautsarazi zion. Horrela hasi zen garai hartan modan zegoen poesia existentzial-soziala egiten.

Poema-liburu honetan eragina eta garrantzia izango du, bestalde, Añorgan zegoenean bere gogoeta politiko eta erlijiosoak bilduz idatziriko egunkariak (1957ko abendutik 1958ko abendu arte hutsik egin gabe idatzitakoak).

Garai hartan osaturiko testua argitaratzeko beste modurik ez duenez, Donostiako apaizgalek ziklostilean argitaratuko diote. Poema-liburuxka hau, gerora, *Muga beroak*-en sartuko du aldaketa eta zuzenketa batzuk medio. Bizitzatik sortu eta bizitzan sartutako poesia da. Garai hartako kezka soziala jasoko du orduko joeretara makurtuz (sentiberatasuna eta marxismoa). Kristau existentzialismoa ere aipatu behar, batetik, seminarioan bere eskuetara heldutako Unamuno, Bernanos eta León Bloy erdal autoreak gogoan izango dituen eta bestetik, apostolugintzarekin zerikusia zuen gogoeta eta praxia. Sa-

mindurik daudenengandik hurbil agertuko zaigu Lekuona (Irakur dezagun: meretriza, langile pobre, fede gabea...).

Tonu apala, lotsarena, duten poemak izango dira, Lekuonak samaritar onaren itxura hartuko duelarik. Jendarteko bizitza horretan ikusten dituen giza arazoan irtenbidetzat maitasuna joko du poetak. Poema-liburu honetan jada, Juan Mariren ibilaldian edo ibilbidean funtsezko izango diren hiru ezaugarri aurkituko ditugu:

- 1.- Poema luzeak lantzeko gustua
- 2.- Hausnarketa eta gogoetarako joera
- 3.- Egituraren garrantzia

Estiloari dagokionean, *Mindura gaur*-tik aurrera estilo haustura handiagoa nabarmenduko da, gaia eta edukiaren aldetik. Euskal estrofismo ohikotik alde egin nahi du. Errimaren aldetik ere nahiz eta pareatuak ugariak izan, ez dira lehenengo poemetan bezain usuak eta errepikakorak izango. Horrela, Juan Marik olerkietarako goiko maila nahi duenez, badaki zail izango zaiola goi mailara jasotze hau baldin eta herri-ahapaldi moldeetara makurtzen bada, hortik ihes egin nahi hori.

Poemok, hala ere, ez dute inondik ere euskal kutsua galduko; bertsoetako silaba kopuruak garrantzia handia izaten jarraituko du eta errima eta puntuak era bai, gehienetan errima aberatsak erabiliko dituelarik. Beste ezaugarri batzuk aipatzekotan honakoak eduki beharko genituzke kontuan: trinkotasunaren eta zehaztasuna, Orixe-ren eragina aitortuko duelarik; enkabalgamendu eza (oso neurtua) eta inpresionismoa.

2.2.- Muga beroak (1973)

Lotura diakronikotik at inolako batasunik ez duten hiru zati edukiko ditu poema-liburu honek:

- 1.- Herenegun: 1950... zazpi poema
- 2.- Atzo: 1966, "Mindura gaur"
- 3.- Gaur: 1972, "Hondarrean idatzia"
- 1.- Herenegun: 1950... zazpi poema.

Olerki aukeratuak dira "gaztetako olerkiak"; beharbada nortasun gehiegirik gabeak, besteren mende ikusiko du Juan Marik orduko

bere poesia. Poema solteak dira, laburrak, ez dago ondorengo lane-tan bezalako poema luzerik. Gaztetasunaren isla da ondoren Juan Mariri hain gustukoa izango zaien egituraketa ez agertzea, dena dela, arestian aipatu bezala, diakroniaren bidez nolabaiteko lotura eman nahi hori agerian geratzen da.

Edukiaren aldetik seminarioko eta Erromako erlijio giroko ñabar-durak jasotzen ditu batez ere, "aize-errota" kenduta, erlijiosoak baitira poema guztiak. Hona hemen, egilearen hitzak hartuta, poema bakoitzari buruzko hitz bi:

- **Izadi-abestia:** frantziskotarren ikuspegia ematen da, izadia Jainkoaren urrats eta zantzu gisa ulertuz; izadiarekiko poza leher-tuko zaio olerkariari, izadiak Jaungoikoarengana baikaramatza ("Izadi maitea: Jainko-naiak nakar").
- **Goiz-argi:** filosofia ikuspegi bat mamitzeko Erroman egina; Plotinoren gaia aztertu behar izan omen zuen poetak. Euskarari dagokionean Orixeren euskara erabiltzera joko du.
- **Ama:** erromantizismoaren ohiko ikusmoldea baztertuz, irakurketa errealistagoa egiten du alderdi fisiologiko eta psikologi-koak aurkituz eta sustraizkoa den ulerkuntza bat eskainiz.
- **Begi beltzar:** kantagintzari jarraituz Erroman egina; gaia berari gertatutakoa da eta asmakizuna, berriz, egiazkoa.
- **Ubel:** A. Valverderen margolan bati zuzenduriko iruzkin poeti-koa; inpresionismoaren eraginpean landua dago, geroko bere mundu estetikoaren hasiera kontsidera daitekeelarik: neurketa librean ikuspegi kulturista eta irudiduna aurkezten du. Sentibe-ratasun estetikoa hitz ederrez jantzia.
- **Aize-errota:** Fatiman igande goiz bateko bizikuntza, Fatima in-guruko haize-errotak ikusita sortua.
- **Zergatik, aitona:** kantatzeko egina, irriak maiz gaztelaniaz ematen zuen kantua oinarri harturik.

Lekuonaren lehen poema hauetan Orixeren eragina nabaria izango da, batez ere gai erlijiosoak lantzerakoan. Lizardi eta Lauaxeta-ren eragina ere usainduko dugu, besteak beste, metrikari eta sinbolismoa lantzeko moduan, erromantizismoaren eragina era ukaezina izango delarik. Bestalde, kantuarekiko (eta, oro har, ahoz-ko literaturarekiko) lotura ezinbestekoa gertatzen da.

2.-Atzo: 1966 *Mindura gaur* (aurreko orrietan aztertua).

3.- *Gaur*: 1972, *Hondarrean idatzia*

Lanaren hirugarren zati honetan, erromantizismoarekin hasi eta humanismoarekin jarraitu ondoren, surrealismora helduko da Lekunona. Lan hau, lan berri bakoitza bezala, krisi berri baten ondorio omen da : ez omen zegoen lasai fedearen aldetik. Heldutasuna nabarituko zaio bai gaiaren aldetik bai eta poemagintzaren aldetik ere. Gai arduratiak aukeratu eta arketipoen irakurketa intelektualagoa egiten hasiko da, estetikari eta hizkuntzari dagokionean ere, lanketa handiagoa sumatuko dugu. Sinbolismorantzko joera nabarituko zaio.

Gai nagusizat gizakia hartuko du orain ere, bere poesia osoan oinarri eta giltzarri izango dena, baino orain arte baino ikuspegi sakonagotik landuko du. Izadiaren bihotz-bihotzetik filosofo aurre-sokatikoek oinarritzotzat zituzten izadiaren osagaietara (ura, lurra, sua, eguratsa) joko du. Oinarrian Teilhard de Chardin-en mundu ikuskera nabarmendu daitekeelarik.

Egiturari dagokionean: hirutan banaturik (triptikoa) datorkigu liburua:

A.- "Bihotza": sarrera funtzioa, mugimenduaren taupadaz jantzi-rikoa.

B.- "Ludia nigan":
 a) Lurra nigan
 b) Sua nigan
 c) Ura nigan
 d) Eguratsa nigan

C.- "Azkenengo arkaizaren muga"

2.3.- Ilargiaren eskolan (1979)

J.M. Lekuonaren bigarren poema-liburua dugu honakoa, bi zati erabat desberdinetan banaturik agertzen zaiguna:

1.- "**Oihu ilunak espiralean**": zaila, korapilatsua eta transzendentala agertzen zaigu. Egituraren bizkarrezurra espirala izango dugularik. Poemak, hortaz, hiru ikuspuntutatik landuko du: lehenik eta behin errealismotik; bigarren maila batean gai hori bera lantzeko sinbolismorantz joko du, gogoeta eta filosofiaren espa-

ruetan murgilduz; hirugarrenik eta azkenik, ahozko literaturako estilazio eta herri-irudiez balliatuko da.

2.- "**Liburu**en karroxa": aurrenekoa baino askoz ere arinagoa, oinarri herrikoia goak dituena.

Emakumea erdigune izango duen lehen zatiak Itxaropen meza dakar. Emakume konkretua, erlatibizatua da erreferentzia puntua. Bergman-en "Gritos y susurros" filmean inspiratua. Berrikuntzen artean *hiztegia* aipatu behar; bestalde, Hegelen tesi-antitesi-sintesi teoria medio, zentzu didaktikoz, dinamikoz eta ziklikoz eraberritzen da.

Baserritik bizilekura jaitsi da; bizilekuak ez du etxeak duen zama tradizionala; arinagoa da, gaurko girora moldatuagoa, nahiz eta etxeak beti izan dituen baloreak (babesa, oreka, epela,...) oraindik gorde.

Izadia bizilekuan txertatzen da eta bizilekua izadiaren luzapena eta ordezkua izango da, irudien arteko planoen gainjarpenekin bien artean elkarrizketa sortuz ("eta eguzkiaren lekuan, tik-tak ordulari").

"Emakume" hitzaren arlo semantikoa, berriz, zabala da, hala nola: ahizpak, andereñoak, andrea, damak, emaztea, emazteklia... biltzen ditu. Aniztasun honetan arreta jartzen badugu, lau emakume tiporekin egingo dugu topo, arestian aipatu "Gritos y susurros" filmeko lau ahizpei dagozkienekin:

- "Umontzia pitzaturikoak"
- "Emakume hotza"
- "Guztientzat zen andrea"
- "Emakume ederra "

Sailkapen-metodoarekin eta ikuspegi erlatibizatu honen ildotik emakumearen anatomia deskribatuko digu (eskua, ile-adatsa, haragizko estatua eta begitarte).

— "**Eskua**": egileak berak aitortu duenez, norabidearen aldaketaren abiapuntua (hau da, fase telurikotik giza soinak eskainiko dion jakintzarainoko jauzia) Chillidaren "esku" eskultura-sailean aurkitu zuen; horrela, elementu pre-sokratikoak utzi eta giza gorputzera joko du; hala ere elementu pre-sokratikoak erabat baztertu gabe psikologiarekin batuko ditu. Horrela, eskuaren

kualitate nabarienak bi izango dira: "halabeharraren hariak bordatua" izatea, eta eskuzabaltasuna.

- **"Ile-adats"**: lurraren, unibertsoaren barne indarra adierazliko digu ile-adatsak; koloreek energia desberdinak (lau estereotipoenak) sintetizatuko dituzte. Ile-adatsarrekin erlazionaturiko indarrak grina adierazten du :

"Eta ile-adatsetan loraturik dagerkigu

barne indarren sinbolu magnetikoa:

ile beltzaren eta ile gaztainaren

lurtasun iluna.

Ile horiaren eguzki-lorezko

Unibertso beroa.

Ile gorriaren eragin benusiar demoniozkoa". (*Ile-adats 1*)

- **"Haragizko estatua"**: emakumea haragizko estatua batean irudikaturik agertuko zaigu. Gizakiak elkartu egiten dira unibertsoa osatzeko eta maitasunaren filosofiaren gunea komunikazioa, hizkuntzan kokatuko du:

"Haragizko estatua,

pertsonak elkartzeko moldea zen;

bizitza bera gorpuztua,

norbaiten zai egonarri egina.

Bizitza bera,

Ukikor,

Sarkor...

Eta hizkuntza. (*Haragizko estatua 1*)

- **"Begitarte"**: begien barrenean eglatasuna eta fideltasuna biltzen dira. Begitarte (2) poema harrigarria egiten da, Bibliako sinbolo ezagunak, sagar hozkatua -Adan-Eba-Paradisua-, gorri-debekua, mahats ale beltzak-desira, poetizatzen ditu. Erljioa eta artea elkarturik eta izadia tartean sarturik irudikatzen dira emakumearen musuan:

"Sagar hozkatuaren barnetik

Sortua da aurpegia,

sagar hozkatuaren barnetik.

Mahats ale beltzak ere

Bisaia bizien sortohe dira
Atsedenen esparruko lorategian." (Begitarte 2)

Begitarte (1) poeman, begitartea (emakumearena, beti ere) mundua ulertzeko ispilu bat bezala dagerkigula esan daiteke ("ispilu ezkutua dateke begitartea", "sakoneko munduaren pelikula ikarata"). Emakumearekiko menderakuntza sumatzen da, emakumea perfekzioaren, edertasunarena eta desiraren Ispilua izan litekeelako. Lekuonarentzat emakumea bizitzan oinarritu eta egituratutako hezur-dura da, beti bizitzara itzultzen dena.

Egiturari dagokionean, berriz ere lanketa sakona nabarmentzen da, poema triptiko hauetako bakoitzak maila bat landuko du: lehenak objektua zuzenean sinboloen bidez deskribatzera jotzen du; bigarrenak, irakurketa surrealista egiten du; hirugarrenak, azkenik, irakurketa herriko eta estilizatuetaranzko joera hartzen du.

2.4.- Mimodramak eta ikonoak (1991)

Lehenik eta behin derrigorrezkoa deritzot liburu honen tituluari buruz bi hitz esatea; tituluak berak liburua ulertzeko giltzarri izan nahi baitu. Jakin badakigu Juan Mariren egituragatiko ardura, eta egitura osoaren izena ezin izango dugu hortaz ahazturik utzi.

Mimodramari dagokionean, kontzeptu honen iturburua M. Jousse antropologoarengan aurkitzen da, eta ezaguna da Juan Marik ahozko literatur hainbat ikertutako bere osabarengandik (eta Manuel Lekuonaren *Literatura oral vasca*-tik zehazki) jaso duela termino honen esanahia; mimodrama hitzak hitzez ager ezin daitekeena azaltzen du; keinuz, erritmoz, isilez, ez-hitzez osaturiko barne mundua azaleratuko luke. Ikonoa, berriz, esanahia duen irudia litzateke, mintzogabea izan arren, esan egiten duena.

Lekuonak, hortaz, liburu honetan keinua eta irudia uztartuz, hitzik ez duen lengoaiaren irakurketa osatu nahi du.

Helburutzat "kultura-ikuspegia hezur-mamitzea" duen poema liburu honetako lehen zatia, "Gruteskoak" deritzana, keinuaren edo mimoaren bidez irakurri ahal izango dugu eta lurpean gertatuko da, kobazuloan, leizean, ilunpean eta barrenera, isileko munduari begira.

"Gruteskoak, halaxe deitzen omen zale Errenazimendu aroan egiten ziren dekorazio irudiei; antza denez maiz irudiok landare eta

anilmaliak nahasten zituzten, halako kaosa sortuz. Irakurketa honen aldekoa da, bestalde, liburuaren azalean agertzen den zaldiaren irudia; izan ere, Santimamiñeko zaldia agertzen baitzaigu. Liburuaren lehen zati honek hiru atal bereizten ditu:

- 1.- **Izuen genesisia:** izua, beldurra, etsipena, ezina nagusituko dira, gizakia izadiari aurre egin ezinik aurkituko delarik. (Obertura, Larru ikara, Eztanda, Auria, Oihanean, Estigmak):

“Eta hasieran koba zen. Eta kobako
 ilunbean gaueko urek zuten aginte”. (Obertura)

- 2.- **Fantasia beltza** (Magma, Erretaula, Alegoria, Racconto 1, Racconto II, Espeleofobia), izenak dioen bezala tonu iluna (beltzak) jarraituko du, bainoaldi berean, fantasiak irudimenaren mundura eramango gaitu eta antsiak eragindako beldurraren antzaldaketa, metamorfosia hasiko da :

... Antsiak hormi-
 rudi antzaldatu ziren harrigainetan.
 Hasi zen beldurraren metamorfosia. (Magma)

- 3.- **Atabismoak** (Zirrarakoak, Lilura zurbilak gauean, Amiltzean, Amaren altzotik, Oihaneko drama, Herio). Norberarengan agertzen den antzinakoen presentzia litzateke, edo norbera haiekin lotzeko egiten duen ahalegina. Iluntasuna desagertzen doa pixkanaka eta erritoen ikuskeratik berriz ere, zirrara, lilura eta bertigoa bizituko dira.

Lehen zatia lurpean, ilunpean, eman badugu, bigarren zatira heltzean, (“**Planeten adar-biran**”) ikonoen bidez irakurriko dugu eta argia egingo zaigu (*fiat lux*), lur azpitik lur gainera irtengo garelarik. Hiru zati bereizten dira bigarren tarte honetan ere:

- 1).- Kalendera: atal hau osatzen duten sei poemok (Otsail, Bedatse, Ekain, Agor, Larrazken eta Eguberri-k) urte osoa laburtuko luke; otsailetik Eguberriara arteko denboraren igaroaldia adieraziko ligukete, hortaz.
- 2).- Enblematika: izadiko beste zenbait elementu eguraldi bihurtuko zaizkigu atal honetan (Artizar, Eguzki, Ilargi, Hodei, Tximist, Ortzadar).

3).- Itzalen Galeria: azken atal honetan sei euskal mito azalduko eta deskribatuko zaizkigu (San Martín Txiki, Atarrabi, Bereterretxe, Axular, Berdabio eta Barandiaran).

3.- Ondorioak

Zaila da Lekuonak egindako ekarpena hain espazio laburrera ekartzea. Horregatik, aurreko orrietan ikusi dugun bezala, Juan Mari poesia oso sakona eta landua egiteaz gain estetika berri baten bilaketan murgilduko dela azpimarratu behar da. Artea Juan Marientzat egitura duen gala izaki, arreta berezia eskainiko dio hizkuntza idatziaren garapenari eta honen erabilera kultuari; sorkuntza poetikoaren esparruan, berriz, hizkera abangoardista eta gaurkotua moldatzera abiatu zaigu. Oso bizirik mantenduko dira, hala ere, ahozko literaturaren prozedura ludiko-koralak, olerki dekoratiboak, erresponso-formak, egitura paralelistikoak eta abar; azken finean, berak hain ongi ezagutzen dituen herri-literaturako baliabideak. Hein berean, irudi poetikoari askoz ere erabilera modernoagoa ematen saiatuko da, ahozkotasunarenak izan diren ezaugarriak poesia kultu baten oinetara jarritz; horrela, mundu subjektiboagoa eta batez ere aberatsagoa sortzeko gai izango delarik.

4.- Bibliografia

EUSKAL HERRIKO UNIBERTSITATEA: *Ibilaldia/Itinerario*. Euskal Herriko Unibertsitatea, 1996.

GARCÍA TRUJILLO, S. et alii: *Leiho-oihalen mugetan*. Erein, 1997.

KORTAZAR, J.: - *Laberintoaren oroimena*. Baroja, 1989.

———, *XX. Mendeko Literatura*. Etor, Donostia, 1990.

LEKUONA, J.M.: - *Muga beroak*. Gero, Bilbao, 1973.

———, *Ilargiaren eskolan*. Erein, San Sebastián, 1979.

———, *Mimodramak eta ikonoak*. Erein, Donostia, 1990.